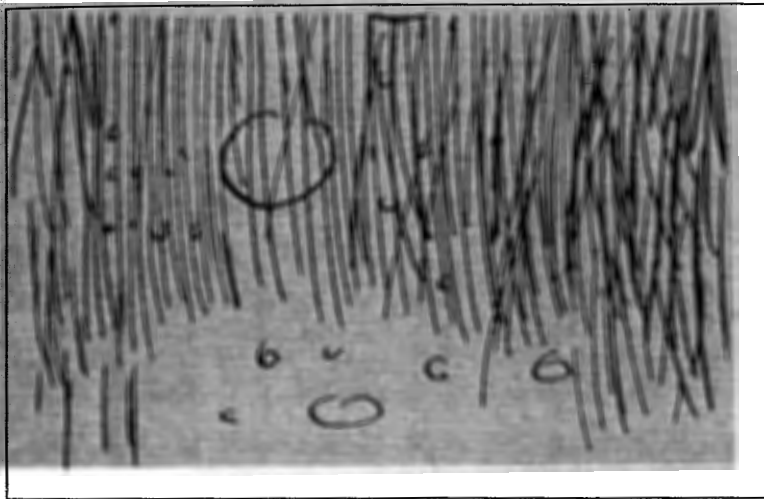

เหตุการณ์และเทศนาหลังแรกตรัสรู้

สมภาร พรหมทา แปล

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อแรกตรัสรู้ประทับอยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราเขตตำบลอุรุเวลา ทรงประทับนั่งเสวยความสุขอันเกิดจากความหลุดพ้นใต้ต้นโพธิ์นั้น ตลอดเจ็ดวันโดยมิได้เสด็จลุกไปไหน ทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาทตลอดยามแรกของราตรีทั้งโดยลำดับและโดยย้อนกลับมีใจความว่า

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามและรูป
เพราะนามและรูปเป็นปัจจัย จึงมีอายตนะหก
เพราะอายตนะหกเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชรา จึงมีมรณะ จึงมีโสกะ
จึงมีปริเทวะ จึงมีทุกข์
จึงมีโทมนัส จึงมีอุปายาส
ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมเกิดขึ้น
ด้วยกระบวนการตามที่กล่าวมานี้
แต่ถ้าหากอวิชาดับลงอย่างสิ้นเชิง
ด้วยวิรากรรมคือนิพพาน
สังขารย่อมจะพลอยดับไปด้วย
เมื่อสังขารดับ วิญญาณก็ดับ
เมื่อวิญญาณดับ อายตนะหกก็ดับ
เมื่ออายตนะหกดับ ผัสสะก็ดับ
เมื่อผัสสะดับ เวทนาก็ดับ
เมื่อเวทนาคดับ ตัณหากก็ดับ
เมื่อตัณหาดับ อุปาทานก็ดับ
เมื่ออุปาทานดับ ภพก็ดับ
เมื่อภพดับ ชาติก็ดับ
เมื่อชาติดับ
ชรา ก็ดับ มรณะก็ดับ โสกะก็ดับ
ปริเทวะก็ดับ ทุกข์ก็ดับ
โทมนัสก็ดับ อุปายาสก็ดับ
ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมดับ
ด้วยกระบวนการตามที่กล่าวมานี้

หลังจากทรงพิจารณาเนื้อความของปฏิจลสมุปบาท ครานั้น มีพราหมณ์อยู่หนึ่งมีนิสัยชอบवाद นั้นแล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานขึ้นว่า

เมื่อใดที่ธรรมคือความจริงทั้งหลาย
ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้พำเพียรพิจารณา
เมื่อนั้นพราหมณ์นั้น
ย่อมหมดสิ้นความสงสัยเคลือบแคลง
เพราะได้ประจักษ์แจ้งธรรมเหล่านั้น
และสาเหตุที่ทำให้เกิดธรรมเหล่านั้น

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพิจารณาปฏิจ-
ลสมุปบาทต่อไปตลอดยามที่สองของราตรีนั้นทั้งโดย
ลำดับและโดยย้อนกลับ หลังจากทรงพิจารณาเนื้อความ
ของปฏิจลสมุปบาทเป็นครั้งที่สองแล้ว ก็ทรงเปล่งอุทาน
ขึ้นอีกเป็นครั้งที่สองว่า

เมื่อใดที่ธรรมคือความจริงทั้งหลาย
ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้พำเพียรพิจารณา
เมื่อนั้นพราหมณ์นั้น
ย่อมหมดสิ้นความสงสัยเคลือบแคลง
เพราะได้ประจักษ์แจ้ง
ซึ่งความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพิจารณาปฏิจ-
ลสมุปบาทต่อไปตลอดยามสุดท้ายของราตรีนั้น ทั้งโดย
ลำดับและโดยย้อนกลับ หลังจากทรงพิจารณาเนื้อความ
ของปฏิจลสมุปบาทเป็นครั้งที่สามแล้ว ก็ทรงเปล่งอุทาน
ขึ้นอีกเป็นครั้งที่สามว่า

เมื่อใดที่ธรรมคือความจริงทั้งหลาย
ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้พำเพียรพิจารณา
เมื่อนั้นพราหมณ์นั้น
ย่อมถำจัดมารและกองทัพนั่นได้
ประจุอาหิตยอุทัย
อันสองนภากาศให้สว่างไสว ฉะนั้น

ล่วงไปเจ็ดวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจาก
สมาธินั้น แล้วเสด็จจากต้นโพธิ์นั้นย้ายไปพำนัก ณ ต้น
อชปาลนิโครธ จากนั้นได้ประทับนั่งเสวยสุขอันเกิดจาก
ความหลุดพ้นอยู่ภายใต้ต้นอชปาลนิโครธนั้น ตลอดเจ็ดวัน
โดยมิได้เสด็จลุกไปไหน

ครานั้น มีพราหมณ์อยู่หนึ่งมีนิสัยชอบवाद
คนอื่นอย่างเกรี้ยวกราดว่า “เฮ้ย! เฮ้ย!” พราหมณ์นั้น
ได้เข้าไปหาพระพุทธรองค์ เมื่อกล่าวทักทายพระบรม
ศาสดาแล้วก็ยืนอยู่ ณ ที่อันสมควรก่อนจะเอ่ยปาก
ถามพระพุทธรองค์ว่า “ท่านโคตมะ! อะไรทำให้คนเป็น
พราหมณ์! คุณธรรมอะไรที่ทำให้คนได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์!”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับความนั้นแล้วก็ทรง
ตอบด้วยการเปล่งอุทานขึ้นว่า

ใครก็ตามที่ลอยบาปได้หมดสิ้นแล้ว
ไม่वादใส่ผู้อื่นอย่างเกรี้ยวกราดว่า “เฮ้ย! เฮ้ย!”
เป็นผู้ปราศจากตัณหาย่อมจิตใจ
เป็นผู้สำรวมตน
เป็นผู้บรรลุมรรคแห่งพระเวท
เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ครบสมบูรณ์แล้ว
เป็นผู้ไร้ซึ่งกิเลสชวนใจให้ฟุ้ง
คนเช่นนั้นแหละ
ที่สมควรเรียกตนเองว่าพราหมณ์!

ล่วงไปอีกเจ็ดวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจาก
สมาธินั้น แล้วเสด็จจากต้นอชปาลนิโครธย้ายไปพำนัก
ณ ต้นมุจลินท์ จากนั้นได้ประทับนั่งเสวยสุขอันเกิดจาก
ความหลุดพ้นอยู่ภายใต้ต้นมุจลินท์นั้นตลอดเจ็ดวันโดย
มิได้เสด็จลุกไปไหน

ช่วงเวลานั้น มีหมูเมฆใหญ่บนอกฤดูกาลก่อตัวขึ้น
ทำให้มีฝนพราเจอลมหนาวตลอดทั้งเจ็ดวัน ยังมีนาคราช
อยู่ต้นหนึ่งชื่อมุจลินท์ นาคราชนั้นได้ออกมาจากนาค
พิภพของตนแล้วใช้ลำตัวโอบล้อมเป็นวงรอบพระบรม
ศาสดาเป็นขนดเจ็ดชั้น จากนั้นก็แผ่พังพานใหญ่ห่มมา
เหนือพระเศียรของพระองค์ด้วยความคิดว่า “ความ
หนาวความร้อนอย่าได้มากสักไรยพระผู้มีพระภาคเจ้า
สัมผัสจากเหลือบยุ้ง ลมแดด และสัตว์เลื้อยคลานอย่า
ได้มาเบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นเจ็ดวันอัน
หนาวเหน็บนั้นผ่านไปแล้ว พระยานาคมุจลินท์เห็นว่า
อากาศปลอดโปร่งปราศจากสายฝนและลมหนาวแล้ว จึง
คลายขนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลง

ตนเป็นชายหนุ่มเข้าไปหาพระพุทธรูปองค์ยืนประนมมือ
แสดงความเคารพอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์นั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความนั้นแล้ว จึงทรง
เปลี่ยนอุทานขึ้นว่า

สำหรับผู้ตื่นโตะและรู้แจ้งเห็นธรรม

ความสังคตวิเวกย่อมเป็นความสุข

ความไม่พยายาพามาตรัยต่อสรรพสัตว์

คือความสุขในโลก

ความปราศจากกำหนด

สามารถล่วงพ้นกามทั้งหลายเสียได้

คือความสุขในโลก

ขจัดความถือตัวเสียได้

ย่อมเป็นสุขอย่างยิ่ง

ผ่านไปอีกเจ็ดวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจาก
สมาธินั้นแล้วเสด็จจากต้นราชายตนะกลับไปพักนิกอยู่
ณ ต้นอชปาลนิโครธอีกครั้งหนึ่ง ขณะประทับอยู่ที่ต้น
อชปาลนิโครธนี้ก็ทรงเกิดพระปริวิตกขึ้นในพระทัยว่า

ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ล้าลึกยากจะรู้เห็นตามได้เป็น
ธรรมที่สงบ ประณีต มีอาจเข้าถึงได้ด้วยตราระยะ คือการ
ตรัสรู้ด้วยความคิด เป็นธรรมละเอียดอ่อน จะมีก็แต่
บัณฑิตเท่านั้นที่จะรู้แจ้งได้ หมู่สัตว์ทั้งหลายล้วนมีมรรย
อยู่ในอาลัยกล่าวคือกามคุณอันยึดเหนี่ยวจิตใจให้หลงหล
ยยินดีในอาลัยขึ้นชมในอาลัยการจะให้หมู่สัตว์ซึ่งมีมรรย
ยินดี และขึ้นชมในอาลัยยังเห็นอาการที่อริชชาเป็น
ปัจจัยให้เกิดสังขารเป็นต้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยากอย่างยิ่ง
อนึ่งการจะให้หมู่สัตว์ผู้หลังมีมรรยยินดีและขึ้นชมอยู่ใน
อาลัยทั้งหลายเหล่านี้ยังเห็นธรรมอันเป็นเครื่องระงับ
ความปรุงแต่งทั้งหลายทั้งปวง หรือยังเห็นธรรมที่ทำให้
เลิกละความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลายทั้งปวงเสียได้ หรือ
ยังเห็นธรรมที่ทำให้สิ้นตัณหาเสียได้ หรือยังเห็น
ธรรมที่ทำให้สิ้นความกำหนดได้หมดสิ้น หรือยังเห็น
ธรรมอันทำให้กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลายทั้งปวงดับสนิท
ข้างเป็นภาระที่แสนจะยากเข็ญเหลือเกิน หากเราต
สันใจ แสดงธรรมที่รู้เห็นมาได้แล้ว สัตว์ทั้งหลายก็คง
มีอาจเข้าใจได้ ตัวเราก็น่าจะลำบากเหน็ดเหนื่อยเสีย
เปล่า

ขณะทรงปริวิตกอยู่นั้น พระทัยของพระองค์อันชวนให้
ห่อถอย อันพระองค์มีเคยสดับมาก่อนก็ปรากฏขึ้นใน
ห้วงความคิดของพระบรมศาสดาว่า

เวลานี้ เราควรประกาศธรรม
ที่เราได้บรรลุมาด้วยความยากลำบากยิ่งนี้ ให้คนเป็นอันมาก
ด้วยว่าธรรมนี้ดูจะเป็นเรื่องยาก
เกินกว่าที่เหล่าสัตว์ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำ
จะเข้าใจตามได้
เหล่าสัตว์ผู้มีใจถูกย้อมด้วยราคะ
ผู้มีใจถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา
จักไม่มีวันยังเห็นธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง
ธรรมอันเข้าใจยาก ธรรมอันประณีต
อันเป็นธรรมจะพาสรรพสัตว์
เข้าถึงพระนิพพาน
อันเป็นธรรมทวนกระแสแห่งกิเลสได้เลย

เมื่อทรงตรัสรู้ไปเช่นนั้น พระทัยของพระองค์ก็
โน้มไปในทางที่จะปลุกพระองค์อยู่ตามลำพัง ไม่ชี้แจง
แสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้ขึ้นแก่ผู้หนึ่งผู้ใด

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้ทราบพระปริวิตกใน
พระทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็พลบบังเกิดความเป็น
ห่วงว่า ชาวเราเอ๋ย! โลกจะวิบัติเสียแล้วหนอ โลกจะ
พินาศเสียแล้วหนอ ด้วยว่าพระตถาคตอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าทรงโน้มพระทัยไปในทางที่จะปลุกพระองค์อยู่
ตามลำพัง ไม่ทรงชี้แจงแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้แก่สรรพสัตว์

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้อันตรธานไปจาก
พรหมโลกมาปรากฏตนต่อเบื้องพระพักตร์ของพระผู้มี
พระภาคเจ้า แล้วทูลเร็วประดุจช่วงเวลาที่บุรุษผู้แข็งแรงมี
พละกำลังเหยียดแขนที่คู้อยู่ออก หรือคู้แขนที่เหยียด
ตรงอยู่เข้า ท้าวสหัมบดีพรหมนมัสการอุทิศตราสังข์เจวีย
งปากคุกเข่าขวาลงบนพื้นดินประนมมือไปทางพระผู้มี
พระภาคเจ้าแล้วกล่าวขึ้นว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้
โปรดแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ ขอพระผู้สถิตเจ้าได้โปรด
แสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ อันสัตว์ประเภทที่มีสติปัญญา
ไม่มากนักมีอยู่ พวกเขาย่อมจะสูญเสียประโยชน์อัน

จะพึงมีพึงได้ไปเสีย หากว่าพลาดโอกาสระดับธรรมของ
พระองค์ ผู้อาจหยั่งรู้ธรรมนั้นต้องมีอยู่แน่นอนพระ-
พุทธเจ้าข้า”

เมื่อกราบทูลไปเช่นนั้นแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมได้
ทูลย้ำเป็นบทร้อยกรองต่อไปนี้ว่า

เมื่อก่อนนี้
มจรชนบทได้ปรากฏธรรมอันไม่สะอาดขึ้น
ธรรมเหล่านี้เกิดจากความคิดของคนที่ไม่สะอาด
ขอพระองค์ได้เปิดทวารแห่งอมตธรรม
ขอให้สัตว์ทั้งหลายได้สดับธรรม
อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สะอาดรู้แจ้งแล้ว
อันว่าบุรุษผู้มีจักขุ
เมื่อยืนอยู่บนยอดเขาศิลาสูง
ย่อมจะมองเห็นชุมชนโดยรอบ
ได้ชัดเจนฉันใด
พระตถาคตเจ้าก็เปรียบได้เช่นบุรุษนั้น
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงมีปรีชาญาณอันล้ำลึก
ผู้ทรงมีพระปัญญาจักขุอันรอบคอบกว้างไกล
ขอได้โปรดเสด็จสู่ยอดปราสาทธรรมอันสูงส่ง
แล้วทอดพระเนตรดูประชุมชน ณ เบื้องล่างนั้น
พวกเขาล้วนเกลื่อนกล่นไปด้วยความเศร้าโศก!
ขณะที่พระองค์นั้นปราศจากทุกข์ใด ๆ แล้ว
แต่พวกเขากลับล้วนแต่ทุกข์โศก!
ถูกชาติคือการเกิดและชราความแก่เฒ่า
ครอบงำรุมเร้าอยู่ตลอดเวลา!
ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียรยิ่งแล้ว
พระองค์คือผู้ชนะสงครามกับตัณหาแล้ว
พระองค์คือผู้ที่อาจนำประชาชนไปสู่ความสิ้นทุกข์
พระองค์คือผู้ไม่มีหนี้ติดค้างใด ๆ ในโลกนี้แล้ว
ขอได้โปรดอุทิศสวาทองไปในโลกเกิด!
ขอได้ตัดสินใจแสดงธรรมเกิดพระเจ้าข้า!
สัตว์ที่สามารถเข้าใจธรรมของพระองค์
จะต้องมีอยู่อย่างแน่นอน!

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบคำกราบทูล
อาราธนาของสหัมบดีพรหมแล้ว ทรงตรวจดูสัตว์โลก
ด้วยพุทธจักขุด้วยพระกรุณาที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ และ
เมื่อตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุแล้ว ก็ทรงพบว่า

ในบรรดาสัตว์โลกทั้งหลายนั้น บางพวกมีธุลีกล่าวคือ
กิเลสดับบังดวงตาน้อย บางพวกมีธุลีคือกิเลสดับบัง
ดวงตามาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมี
อินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการ
ทราม บางพวกอาจสอนให้รู้ง่าย บางพวกอาจสอนให้
รู้ยาก บางพวกเป็นผู้มองเห็นปรโลกและโทษภัยอันจะ
นำบุคคลไปสู่ความเดือดร้อนในปรโลกนั้น

อุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอ
ปทุม หรือดอกบุณฑริกในกอบุณฑริก ดอกบัวเหล่านี้
เกิดและเติบโตในน้ำ บางพวกจมอยู่ในน้ำ ถูกหล่อเลี้ยง
อยู่ด้วยน้ำ บางพวกตั้งอยู่เสมอน้ำ บางพวกตั้งอยู่บนน้ำ
ไม่ติดอยู่ในน้ำ

แจกเช่นเดียวกัน เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจ
ดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุก็ทรงพบว่าในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย
นั้น บางพวกมีธุลีคือกิเลสดับบังดวงตาน้อย บาง
พวกมีธุลีคือกิเลสดับบังดวงตามาก บางพวกมีอินทรีย์
แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี
บางพวกมีอาการทราม บางพวกอาจสอนให้รู้ง่าย บาง
พวกอาจสอนให้รู้ยาก บางพวกเป็นผู้มองเห็นปรโลก
และโทษภัยอันจะนำบุคคลไปสู่ความเดือดร้อนในปรโลก
นั้น

เมื่อทรงพิจารณาสัตว์โลกเช่นนี้แล้ว พระผู้มี
พระภาคเจ้าก็ตรัสตอบคำอาราธนาของท้าวสหัมบดี
พรหม เป็นบทร้อยกรอง มีใจความว่า

พรหมเอ๋ย
เพราะเห็นว่าธรรมนี้
ยากที่เหล่าสัตว์ทั้งหลายจะเข้าใจ
เราจึงตัดสินใจไม่แสดง
ธรรมอันประณีตลุ่มลึก
ที่เรารู้แจ้งแทงตลอดแล้วนี้
แก่มวลมนุษย์
แต่บัดนี้
ประตูแห่งอมตธรรมเราได้เฝ้าออกแล้ว!
ผู้ปรารถนาจะสดับธรรมของเรานี้
จงปล่อยศรัทธาออกมาเถิด!

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๑

ภิกษุทั้งหลาย! มีข้อปฏิบัติอยู่สองสายซึ่งเป็นข้อปฏิบัติชนิดสุดโต่งอันนักบวชไม่พึงข้องแวะ อย่างแรกคือลัทธิที่สอนให้หมกมุ่นพัวพันอยู่ในกามสุข ข้อปฏิบัตินี้ถือได้ว่าเป็นของต่ำ เป็นวิสัยปฏิบัติของชาวบ้านปุถุชน มิใช่วิสัยปฏิบัติของพระอริยเจ้า ทั้งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ก่อประโยชน์แก่การดับทุกข์ในชีวิต อย่างที่สองคือ ลัทธิที่สอนให้ทรมานกายให้ลำบาก ข้อปฏิบัตินี้เป็นการสร้างความทุกข์ให้แก่ตนเสียเปล่า มิใช่วิสัยปฏิบัติของพระอริยเจ้า ทั้งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ก่อประโยชน์แก่การดับทุกข์ในชีวิตเช่นเดียวกัน

๒

ภิกษุทั้งหลาย! เราตถาคตได้รู้แจ้งแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งยวดซึ่งทางสายกลางอันเป็นวิถีปฏิบัติที่ไม่ข้องแวะกับข้อปฏิบัติที่สุดโต่งสองประการตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางที่เรารู้แจ้งแล้วนี้ก่อให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ก่อให้เกิดญาณ เป็นข้อปฏิบัติที่เกื้อกูลให้เกิดความสงบ ความรู้ยิ่ง ความรู้แจ้ง และความดับเย็นอย่างสิ้นเชิง

ภิกษุทั้งหลาย! ทางสายกลางอันก่อให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ก่อให้เกิดญาณ เกื้อกูลให้เกิดความสงบ ความรู้ยิ่ง ความรู้แจ้ง และความดับเย็นอย่างสิ้นเชิงที่เราตถาคตได้รู้แจ้งแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งยวดนี้เป็นอย่างไรหรือ วิสัยเห็นว่า ทางสายกลางดังกล่าวนี้คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดประการกล่าวคือ

สัมมาทิฐิ : ความเห็นที่ถูกต้อง

สัมมาสังกัปปะ : ความดำริที่ถูกต้อง

สัมมาวาจา : วาจาที่ถูกต้อง

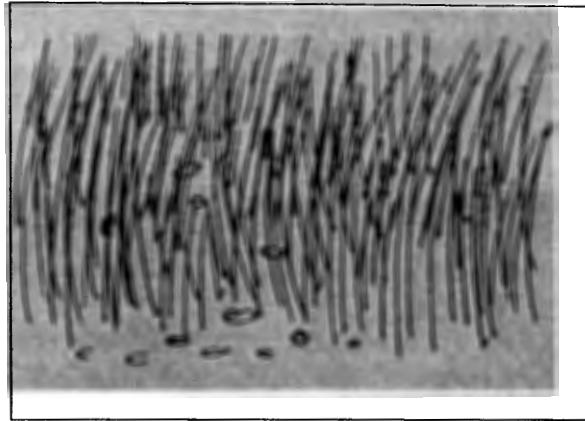
สัมมากัมมันตะ : การงานที่ถูกต้อง

สัมมาอาชีวะ : การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง

สัมมาวายามะ : ความพยายามที่ถูกต้อง

สัมมาสติ : สติที่ถูกต้อง

สัมมาสมาธิ : สมาธิที่ถูกต้อง

ภิกษุทั้งหลาย! นี่แหละคือทางสายกลางอันก่อให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ก่อให้เกิดญาณ เกื้อกูลให้เกิดความสงบ ความรู้ยิ่ง ความรู้แจ้ง และความดับเย็นอย่างสิ้นเชิงที่เราตถาคตได้รู้แจ้งแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งยวด

๓

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อไปนี้คือความจริงอันประเสริฐว่าด้วยเรื่องของทุกข์ ความจริงนี้คือ

ชาติกล่าวคือการเกิดก็เป็นทุกข์

ชรากล่าวคือความแก่หง่อมก็เป็นทุกข์

พยาธิกล่าวคือความเจ็บป่วยก็เป็นทุกข์

มรณะกล่าวคือความตายก็เป็นทุกข์

ประสบสิ่งไม่ถูกใจก็เป็นทุกข์

การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์

ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นสมปรารถนาก็เป็นทุกข์

กล่าวโดยสรุป ชันธห้าที่บุคคลยึดถือว่าเป็นตน หรือของตนนั้นแหละก่อให้เกิดทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อไปนี้คือความจริงอันประเสริฐว่าด้วยสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ความจริงนี้คือ

สาเหตุของทุกข์ได้แก่ต้นหาความทะยานอยาก

ต้นหานี้คือสิ่งชักนำให้สรรพสัตว์ต้องเกิดอีกอยู่ร่ำไป

ต้นหานี้เองที่ชักนำให้สรรพสัตว์หลงเพลิดเพลิน

ยินดีในสิ่งยั่ววนทั้งหลาย

ต้นหานี้เองที่โน้มใจของสรรพสัตว์ให้มัวเมาอยู่
ในสิ่งอันน่าเพลิดเพลินหลงใหลทั้งหลาย

ต้นหาแบ่งออกเป็นสามชนิดคือ

กามต้นหา : ความหลงใหลทะยานอยากในกาม
ทั้งหลาย

ภวต้นหา : ความหลงใหลทะยานอยากในภพอัน
ได้แก่ความมีอยู่เป็นอยู่

วิภวต้นหา : ความหลงใหลทะยานอยากในวิภพ
อันได้แก่ความพินาศขาดสูญ

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อไปนี้คือความจริงอันประเสริฐ
ว่าด้วยความสิ้นไปของทุกข์ ความจริงนี้คือ

เมื่อต้นหาดับสนิทลงด้วยวิราคะธรรม

เมื่อสลัดต้นหาทิ้งได้อย่างสิ้นเชิง

เมื่อปลดปล่อยต้นหาได้อย่างสิ้นเชิง

เมื่อเปลื้องต้นหาออกไปได้หมดสิ้น

เมื่อหลุดพ้นไม่พัวพันอยู่กับต้นหานั้น

ทุกข์ย่อมเป็นอันดับสนิทไปเอง

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อไปนี้คือความจริงอันประเสริฐ
ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ความจริงนี้คือ

ทุกข์นั้นดับได้ด้วยอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์
แปดประการ กล่าวคือ

สัมมาทิฐิ : ความเห็นที่ถูกต้อง

สัมมาสังกัปปะ : ความดำริที่ถูกต้อง

สัมมาวาจา : วาจาที่ถูกต้อง

สัมมากัมมันตะ : การงานที่ถูกต้อง

สัมมาอาชีวะ : การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง

สัมมาวายามะ : ความพยายามที่ถูกต้อง

สัมมาสติ : สติที่ถูกต้อง

สัมมาสมาธิ : สมาธิที่ถูกต้อง

๔

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกกล่าวคือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกล่าวคือความรู้แจ้งชัด ปัญญากล่าวคือความรอบรู้
วิชชากล่าวคือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะกล่าวคือแสง
สว่างในธรรมทั้งหลายได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เราไม่
เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่าด้วย
เรื่องของทุกข์เป็นเช่นนี้เอง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกกล่าวคือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกล่าวคือความรู้แจ้งชัด ปัญญากล่าวคือความรอบรู้
วิชชากล่าวคือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะกล่าวคือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลายได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยเรื่องของทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ควรตระหนักรู้!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกกล่าวคือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกล่าวคือความรู้แจ้งชัด ปัญญากล่าวคือความรอบรู้
วิชชากล่าวคือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะกล่าวคือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลายได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยเรื่องของทุกข์นี้เราตระหนักรู้อย่างสมบูรณ์แล้ว!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกกล่าวคือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกล่าวคือความรู้แจ้งชัด ปัญญากล่าวคือความรอบรู้
วิชชากล่าวคือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะกล่าวคือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลายได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เป็นเช่นนี้เอง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกกล่าวคือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกล่าวคือความรู้แจ้งชัด ปัญญากล่าวคือความรอบรู้
วิชชากล่าวคือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะกล่าวคือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลายได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ควรจัดตั้ง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นี้เราจัดทั้งได้สิ้นเชิงแล้ว!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยความสิ้นไปของทุกข์เป็นเช่นนี้เอง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยความสิ้นไปของทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ควรเข้าใจให้แจ่มแจ้ง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยความสิ้นไปของทุกข์นี้เราเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์เป็นเช่นนี้เอง!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้

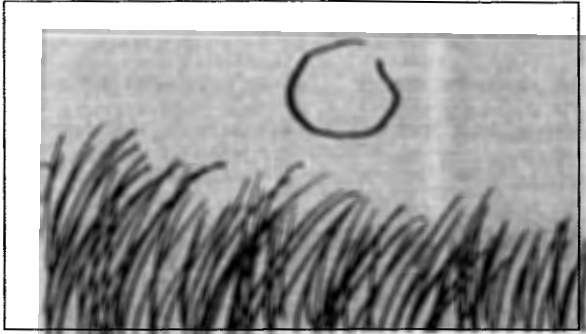
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ควรพัฒนาให้เจริญ!

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุกถา คือดวงตาเห็นธรรม
ญาณกถา คือความรู้แจ้งชัด ปัญญา กถา คือความรอบรู้
วิชชา กถา คือความประจักษ์แจ้ง อาโลกะ กถา คือ
แสงสว่างในธรรมทั้งหลาย ได้ปรากฏขึ้นแก่เราชนิดที่เรา
ไม่เคยได้สดับฟังมาก่อนว่า ความจริงอันประเสริฐว่า
ด้วยวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นี้เราได้พัฒนาให้เจริญสมบูรณ์
เต็มที่แล้ว!

ภิกษุทั้งหลาย! ญาณทรรคนะ กถา คือปัญญา
รู้เห็นตามความเป็นจริงในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ซึ่งดำเนินไปครบสามรอบ และประกอบด้วยอาการ
สิบสอง ของเรายังไม่หมดจดผ่องแผ้วยังอยู่ตราบไธ
ตรานั่นเราย่อมไม่อาจยืนยันได้ว่าตนเองเป็นผู้รู้แจ้ง
สัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นความรู้ที่ยิ่งยวดกว่าความรู้
อื่นใดในโลกอันรวมเอาเทวโลก มารโลก และพรหมโลก
เข้าด้วยนี้ และยิ่งยวดกว่าความรู้อื่นใดในหมู่สัตว์ อัน
รวมเอาสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์เข้าด้วยนี้
เช่นกัน

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อใดก็ตามที่ญาณทรรคนะ
กถา คือปัญญา รู้เห็นตามความเป็นจริงในความจริงอัน
ประเสริฐสี่ประการ ซึ่งดำเนินไปครบสามรอบและประกอบ
ด้วยอาการสิบสองของเรา หมดจดผ่องแผ้วยิ่งแล้ว เมื่อ
นั้นแหละภิกษุทั้งหลาย! เราจึงจะยืนยันได้เต็มที่ที่เรา
เป็นผู้รู้แจ้งสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นความรู้ที่ยิ่งยวด
กว่าความรู้อื่นใดในโลกอันรวมเอาเทวโลก มารโลก
พรหมโลกเข้าด้วยนี้ และยิ่งยวดกว่าความรู้อื่นใดในหมู่
สัตว์อันรวมเอาสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์เข้า
ด้วยนี้เช่นกัน

ภิกษุทั้งหลาย! นอกจากนี้ ญาณทรรคนะ กถา คือ
ปัญญา รู้เห็นตามความเป็นจริงก็ได้อุบัติขึ้นแก่เราว่า

ความหลุดพ้นของเรา ณ คราวครั้งนี้เป็นภาวะที่ไม่
อาจกลับกลายเป็นอย่างอื่นได้อีก!
ชาตินี้คือชาติสุดท้ายของเรา!
จะไม่มีภพใหม่ในอนาคตอีกต่อไป!

๖

ขณะที่พระบรมศาสดาตรัสข้อความเหล่านี้อยู่นั้น
เองธรรมจักรกล่าวนคือดวงตาทยังเห็นธรรมอันหมดจด
ไร้มลทิน ก็ได้บังเกิดแก่ท่านพระโกณฑัญญะ มีใจความ
ว่า สิ่งใดก็ตามที่มีการเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ สิ่งนั้น
ย่อมจะมีการดับไปเป็นธรรมชาติเช่นกัน!

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเปล่งอุทาน
ขึ้นว่า “อนุณาสิ วต โภ โกณทัญญโ! อนุณาสิ วต โภ
โกณทัญญโ!” ซึ่งแปลได้ใจความว่า “โอ! โกณฑัญญะ
รู้แล้ว! โอ! โกณฑัญญะรู้แล้ว!” อนุสนธิจากเหตุการณ์
การทรงเปล่งอุทานของพระบรมศาสดาครั้งนี้คำว่า “อัญญา-
โกณฑัญญะ” จึงได้กลายมาเป็นนามอันใหม่ของท่าน
พระโกณฑัญญะตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

อนัตตลักขณสูตร

๑

ภิกษุทั้งหลาย! รูปไม่ใช่ตัวตน!
ภิกษุทั้งหลาย! หากว่ารูปนี้เป็นตัวตน รูปนี้ก็จะไม่
แปรปรวน และใคร ๆ ก็คงจะสังรูปได้ว่า ขอให้รูปของเรา
เป็นอย่างนี้ ขอให้รูปของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

แต่ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่ารูปนี้ไม่ใช่ตัวตน รูปนี้
จึงแปรปรวน และใคร ๆ ก็ไม่อาจจะสังรูปได้ว่า ขอให้รูป
ของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้รูปของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้น
เลย

เวทนาไม่ใช่ตัวตน!

ภิกษุทั้งหลาย! หากว่าเวทนานี้เป็นตัวตน เวทนา
นี้ก็จะไม่แปรปรวน และใคร ๆ ก็คงจะสังเวทนาได้ว่า
ขอให้เวทนาของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้เวทนาของเรา
อย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

แต่ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่าเวทนานี้ไม่ใช่ตัวตน
เวทนานี้จึงแปรปรวน และใคร ๆ ก็ไม่สามารถสังเวทนา
ได้ว่า ขอให้เวทนาของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้เวทนา
ของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

สัญญาไม่ใช่ตัวตน!

ภิกษุทั้งหลาย! หากว่าสัญญานี้เป็นตัวตน สัญญา
นี้ก็จะไม่แปรปรวน และใคร ๆ ก็คงจะสังสัญญาได้ว่า
ขอให้สัญญาของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้สัญญาของเรา
อย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

แต่ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่าสัญญานี้ไม่ใช่ตัวตน
สัญญานี้จึงแปรปรวน และใคร ๆ ก็ไม่อาจจะสังสัญญานี้
ได้ว่า ขอให้สัญญาของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้สัญญา
ของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

สังขารไม่ใช่ตัวตน!

ภิกษุทั้งหลาย! หากว่าสังขารนี้เป็นตัวตน สังขารนี้
ก็จะไม่แปรปรวน และใคร ๆ ก็คงจะสังสังขารได้ว่า ขอให้
สังขารของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้สังขารของเรา อย่าได้
เป็นเช่นนั้นเลย

แต่ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่าสังขารนี้ไม่ใช่ตัวตน
สังขารนี้จึงแปรปรวน และใคร ๆ ก็ไม่สามารถสังสังขาร
ได้ว่า ขอให้สังขารของเราเป็นอย่างนี้ ขอให้สังขาร
ของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

วิญญาณไม่ใช่ตัวตน!

ภิกษุทั้งหลาย! หากว่าวิญญาณนี้เป็นตัวตน วิญญาณนี้ก็คงไม่แปรปรวน และใคร ๆ ก็คงจะสังวิญญาณ ได้ว่า ขอให้วิญญาณของเราจงเป็นอย่างนี้ ขอให้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

แต่ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่าวิญญาณนี้ไม่ใช่ตัวตน วิญญาณนี้จึงแปรปรวนและใคร ๆ ก็ไม่อาจจะสังวิญญาณ นี้ได้ว่า ขอให้วิญญาณของเราจงเป็นอย่างนี้ ขอให้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นเช่นนั้นเลย

๒

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอคิดอย่างไร รูปนี้เที่ยง หรือไม่เที่ยง!

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีความแปรปรวนเป็น ธรรมชาติ ควรหรือไม่ที่จะเข้าใจว่า สิ่งนั้นเป็นของฉัน! สิ่งนั้นคือฉัน! สิ่งนั้นคือตัวตนของฉัน!?

ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า!

เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง!

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีความแปรปรวนเป็น ธรรมชาติ ควรหรือไม่ที่จะเข้าใจว่า สิ่งนั้นเป็นของฉัน! สิ่งนั้นคือฉัน! สิ่งนั้นคือตัวตนของฉัน!?

ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า!

สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีความแปรปรวนเป็น

ธรรมชาติ ควรหรือไม่ที่จะเข้าใจว่า สิ่งนั้นเป็นของฉัน! สิ่งนั้นคือฉัน! สิ่งนั้นคือตัวตนของฉัน!?

ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า!

สังขารเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีความแปรปรวนเป็น ธรรมชาติ ควรหรือไม่ที่จะเข้าใจว่า สิ่งนั้นเป็นของฉัน! สิ่งนั้นคือฉัน! สิ่งนั้นคือตัวตนของฉัน!?

ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า!

วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า!

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีความแปรปรวนเป็น ธรรมชาติ ควรหรือไม่ที่จะเข้าใจว่า สิ่งนั้นเป็นของฉัน! สิ่งนั้นคือฉัน! สิ่งนั้นคือตัวตนของฉัน!?

ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า!

๓

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมานี้แหละ รูปใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าที่เคยมีมาแล้วในอดีต ที่จะมีใน อนาคตหรือที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นรูปที่ ประกอบกันขึ้นเป็นกายเรา หรือรูปที่อยู่นอกกายเรา ไม่ ว่าจะเป็นรูปที่หยาบ ๆ หรือรูปที่ละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะเป็น รูปขนิดเลวหรือขนิดเลิศ ไม่ว่าจะเป็นรูปที่อยู่ใกล้ หรืออยู่ไกล ทั้งหลายทั้งปวงก็สักแต่ว่าเป็นรูป และรูป ดังกล่าวนั้นก็สมควรที่บุคคลจะพึงเห็นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันถูกต้องว่า รูปนั้นไม่ใช่ของฉัน! รูปนั้น ไม่ใช่ฉัน! รูปนั้นไม่ใช่ตัวตนของฉัน!

เวทนาใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าที่เคยมีมาแล้วในอดีต ที่ จะมีในอนาคต หรือที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น

เวทนาที่เกิดภายในตัวเราหรือเวทนาที่ปรากฏแก่ผู้อื่น นอกตัวเรา ไม่ว่าจะป็นเวทนาที่หยาบๆ หรือเวทนาที่ละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะป็นเวทนาชนิดเลวหรือชนิดเลิศ ไม่ว่าจะป็นเวทนาเกิดในที่ใกล้หรือที่ไกล ทั้งหลายทั้งปวงก็สักแต่ว่าเป็นเวทนา และเวทนานั้นก็สมควรที่บุคคลจะพึงเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันถูกต้องว่า เวทนานั้นไม่ใช่ของฉัน! เวทนานั้นไม่ใช่ฉัน! เวทนานั้นไม่ใช่ตัวตนของฉัน!

สัญญาใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเคยมีมาแล้วในอดีต ที่จะมีในอนาคต หรือที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะป็นสัญญาที่เกิดภายในตัวเราหรือสัญญาที่ปรากฏแก่ผู้อื่น นอกตัวเรา ไม่ว่าจะป็นสัญญาที่หยาบๆ หรือสัญญาที่ละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะป็นสัญญาชนิดเลวหรือชนิดเลิศ ไม่ว่าจะป็นสัญญาที่เกิดในที่ใกล้หรือที่ไกล ทั้งหลายทั้งปวงก็สักแต่เป็นสัญญา และสัญญานั้นก็สมควรที่บุคคลจะพึงเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันถูกต้องว่า สัญญานั้นไม่ใช่ของฉัน! สัญญานั้นไม่ใช่ฉัน! สัญญานั้นไม่ใช่ตัวตนของฉัน!

สังขารใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเคยมีมาแล้วในอดีต ที่จะมีในอนาคต หรือที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะป็นสังขารที่เกิดภายในตัวเราหรือสังขารที่เกิดแก่ผู้อื่นนอกตัวเรา ไม่ว่าจะป็นสังขารที่หยาบๆ หรือสังขารที่ละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะป็นสังขารชนิดเลวหรือชนิดเลิศ ไม่ว่าจะป็นสังขารที่เกิดในที่ใกล้หรือที่ไกล ทั้งหลายทั้งปวงก็สักแต่เป็นสังขาร และสังขารนั้นก็สมควรที่บุคคลจะพึงเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันถูกต้องว่า สังขารนั้นไม่ใช่ของฉัน! สังขารนั้นไม่ใช่ฉัน! สังขารนั้น ไม่ใช่ตัวตนของฉัน!

วิญญาณใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเคยมีมาแล้วในอดีต ที่จะมีในอนาคต หรือที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะป็นวิญญาณที่เกิดภายในตัวเรา หรือวิญญาณที่เกิดแก่ผู้อื่นนอกตัวเรา ไม่ว่าจะป็นวิญญาณที่หยาบๆ หรือวิญญาณที่ละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะป็นวิญญาณชนิดเลวหรือชนิดเลิศ ไม่ว่าจะป็นวิญญาณที่เกิดในที่ใกล้หรือที่

ไกล ทั้งหลายทั้งปวงก็สักแต่เป็นวิญญาณ และวิญญาณนั้นก็สมควรที่บุคคลจะพึงเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันถูกต้องว่า วิญญาณนั้นไม่ใช่ของฉัน! วิญญาณนั้นไม่ใช่ฉัน! วิญญาณนั้นไม่ใช่ตัวตนของฉัน!

๔

ภิกษุทั้งหลาย! สาวกผู้ประเสริฐของเราเมื่อรู้เห็นอย่างนี้ย่อมจะเบื่อหน่ายในรูป ย่อมจะเบื่อหน่ายในเวทนา ย่อมจะเบื่อหน่ายในสัญญา ย่อมจะเบื่อหน่ายในสังขาร และย่อมจะเบื่อหน่ายในวิญญาณ!

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด

เมื่อคลายกำหนด จิตก็หลุดพ้น

เมื่อจิตหลุดพ้น สาวกผู้ประเสริฐของเรานั้นย่อมจะรู้ว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว!

จากนั้นสาวกผู้ประเสริฐของเรานั้นย่อมทราบชัดว่าชาติคือการเกิดจบสิ้นแล้ว! พรหมจรรย์คือการครองชีวิตอันสูงส่งเราอยู่จบแล้ว! กิจที่ควรกระทำในชีวิตเราได้กระทำหมดสิ้นแล้ว! ต่อแต่นี้ไป ไม่มีกิจอะไรที่เราจะต้องกระทำอีกแล้ว!

๕

ขณะที่พระบรมศาสดาตรัสเนื้อความนี้อยู่นั้น พระปัญจวัคคีย์ได้มีจิตปลาบปลื้มและรื่นเริงกับธรรมภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ระหว่างที่ทรงแสดงธรรมอยู่นั้น จิตของพระปัญจวัคคีย์ก็พลันหลุดพ้นจากอาสวะกล่าวคือกิเลสอันลึกซึ้งที่ต้องอยู่ในส่วนลึกของกมลสันดานแห่งสัตว์ทั้งหลาย กลายเป็นดวงจิตอันบริสุทธิ์ปราศจากความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ด้วยประการฉะนี้

อาทิตตปริยายสูตร

๑

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลา ตามพระพุทธประสงค์แล้วเสด็จจาริกต่อไปยัง

ตำบลคยาสี่ละ พร้อมพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากถึงพันรูป
ซึ่งอดีตก่อนอุปสมบท ล้วนแล้วแต่เคยบวชเป็นชฎิล
มาแล้วทั้งสิ้น ขณะที่ประทับอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำคยาใน
เขตตำบลคยาสี่ละพร้อมพระภิกษุสงฆ์จำนวนพันรูปนี้เอง
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้แสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระ
ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ดังมีใจความต่อไปนี้

๒

ภิกษุทั้งหลาย! สรรพสิ่งล้วนเป็นของร้อน!

หมายความว่าอย่างไรที่กล่าวว่า สรรพสิ่งล้วนเป็น
ของร้อน?

ภิกษุทั้งหลาย! ตาเป็นของร้อน! รูปที่ปรากฏแก่
ตานี้ก็เป็นของร้อน! การรับรู้ทางตาก็เป็นของร้อน!
สัมผัสทางตาก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือมีใช่
ทั้งสุขและทุกข์ อันเกิดจากสัมผัสทางตานี้ก็เป็นของร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟ
คือราคะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด เพราะ
ไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะไฟคือ
ความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน
เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ
เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนึ่กภายในใจ!

ภิกษุทั้งหลาย! หูเป็นของร้อน! เสียงที่ปรากฏแก่หู
นั้นก็เป็นของร้อน! การรับรู้ทางหูก็เป็นของร้อน! สัมผัส
ทางหูก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือมีใช่ทั้งสุข
และทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางหูก็เป็นของร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟ
คือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด เพราะ
ไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะไฟคือ
ความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน
เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ
เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนึ่กภายในใจ!

ภิกษุทั้งหลาย! จมูกเป็นของร้อน! กลิ่นที่ปรากฏ
แก่จมูกนั้นก็เป็นอย่างร้อน! การรับรู้ทางจมูกก็เป็นของร้อน!
สัมผัสทางจมูกก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือ
มีใช่ทั้งสุขและทุกข์ อันเกิดจากสัมผัสทางจมูกนั้นก็เป็นอย่าง
ร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะ
ไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด
เพราะไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะ
ไฟคือความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน
เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ
เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนึ่กภายในใจ!

ภิกษุทั้งหลาย! ลิ้นเป็นของร้อน! รสที่ปรากฏแก่
ลิ้นนั้นก็เป็นอย่างร้อน! การรับรู้ทางลิ้นก็เป็นของร้อน!
สัมผัสทางลิ้นก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือมีใช่
ทั้งสุขและทุกข์ อันเกิดจากสัมผัสทางลิ้นนั้นก็เป็นอย่าง
ร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะ
ไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด
เพราะไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะ
ไฟคือความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน
เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ
เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนึ่กภายในใจ!

ภิกษุทั้งหลาย! กายเป็นของร้อน! สิ่งที่มากระทบ
กายนั้นก็เป็นอย่างร้อน! การรับรู้ทางกายก็เป็นของร้อน!
สัมผัสทางกายก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือมีใช่
ทั้งสุขและทุกข์ อันเกิดจากสัมผัสทางกายนั้นก็เป็นอย่าง
ร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟ
คือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด เพราะ
ไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะไฟคือ

ความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนักภายในใจ!

ภิกษุทั้งหลาย! ใจเป็นของร้อน! อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจนั้นก็เป็นของร้อน! การรับรู้ทางใจก็เป็นของร้อน! สัมผัสทางใจก็เป็นของร้อน! ความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางใจนั้นก็เป็นของร้อน!

ร้อนเพราะอะไร?

เราขอกล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ เพราะไฟคือการเกิด เพราะไฟคือความแก่ชรา เพราะไฟคือความตาย เพราะไฟคือความเศร้าโศก เพราะไฟคือความคร่ำครวญรำพัน เพราะไฟคือความบีบคั้น เพราะไฟคือความเสียใจ และ เพราะไฟคือความคับแค้นแน่นหนักภายในใจ!

๓

ภิกษุทั้งหลาย! สาวกผู้ประเสริฐของเราเมื่อรู้เห็นอย่างนี้ ย่อมเบือนหน้าในตา รูป ความรับรู้ทางตา สัมผัสทางตา และความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางตานั่น

ย่อมเบือนหน้าในหู เสียง ความรับรู้ทางหู สัมผัสทางหู และความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางหูนั้น

ย่อมเบือนหน้าในจมูก กลิ่น ความรับรู้ทางจมูก สัมผัสทางจมูก และความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางจมูกนั้น

ย่อมเบือนหน้าในลิ้น รส ความรับรู้ทางลิ้น สัมผัสทางลิ้น และความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางลิ้นนั้น

ย่อมเบือนหน้าในกาย สิ่งที่มากระทบกาย ความรับรู้ทางกาย สัมผัสทางกาย และความรู้สึกสุขทุกข์หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากสัมผัสทางกายนั้น

ย่อมเบือนหน้าในใจ อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ ความรับรู้ทางใจ สัมผัสทางใจ และความรู้สึกสุขทุกข์ หรือมิใช่ทั้งสุขและทุกข์ อันเกิดจากสัมผัสทางใจนั้น

เมื่อเบือนหน้า ย่อมคลายกำหนด

เมื่อคลายกำหนด จิตก็หลุดพ้น

เมื่อจิตหลุดพ้นสาวกผู้ประเสริฐของเรานั้นย่อมรู้ว่าจิตของเรหลุดพ้นแล้ว!

จากนั้นสาวกผู้ประเสริฐของเรานั้นย่อมทราบชัดว่าชาติคือการเกิดจบสิ้นแล้ว! พรหมจรรย์คือการครองชีวิตอันสูงส่งเราอยู่จบแล้ว! กิจที่ควรกระทำในชีวิตเรา ได้กระทำหมดสิ้นแล้ว! ต่อแต่นี้ไป ไม่มีกิจอะไรที่เราจะต้องกระทำอีกแล้ว!

๔

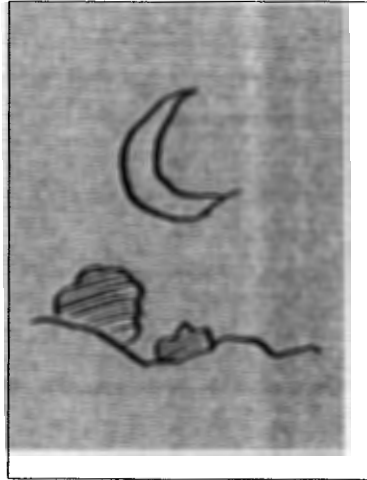
ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสข้อความเหล่านี้อยู่จิตของภิกษุจำนวนพันรูปนั้นก็หลุดพ้นจากอาสวะกล่าวคือกิเลสอันลึกซึ่งที่ต้องอยู่ในส่วนลึกของกมลสันดานของสัตว์ทั้งหลาย กลายเป็นดวงจิตอันบริสุทธิ์ ปราศจากความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ด้วยประการฉะนี้

๑

เนื้อหาของบทแปลนี้มาจากวินัยปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ ข้อที่ ๑-๕๕ เนื้อหาหลัก ๆ ของส่วนต้น ๆ ของพระไตรปิฎกเล่มนี้มุ่งบันทึกเหตุการณ์เมื่อแรกที่พระบรมศาสดาได้ตรัสรู้ และการพบปะผู้คนตลอดจนพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่ผู้คนที่ได้ทรงพบปะนั้น ในการแปล ผู้แปลเลือกเก็บเอาเฉพาะเนื้อความตอนที่แสดงหลักธรรมหรือแนวความคิดทางปรัชญาในพุทธศาสนา มิได้แปลมาทั้งหมด ต่อไปนี้คือสิ่งที่ผู้แปลอยากจะขอบันทึกไว้ในฐานะข้อสังเกตของผู้แปล

๒

เรื่องแรกคือการพิจารณาปัจจุสมุปบาทหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว มีคำถามที่น่าสนใจในทางปรัชญา(หรือในทางอะไรก็ตามแต่) อยู่ประการหนึ่งคือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นคืออะไร หากว่าสิ่งที่ได้ตรัสรู้มีอยู่ในรูปของความรู้ ความรู้นั้นอยู่ในลักษณะของความรู้ที่สมบูรณ์แล้วไม่ต้องคิดเติมต่ออะไรอีกแล้ว หรือว่าความรู้นั้นอยู่ในลักษณะของความรู้หลัก ๆ จำนวนหนึ่งซึ่งอาจมีรายละเอียดให้เติมต่อได้ตามยุคสมัยและปัจจัยแวดล้อมทั้งโดยพระพุทธเจ้าเองและโดยพระสาวกผู้เป็นพระอริยะเจ้าร่วมสมัยกับพระองค์(เช่น พระสารีบุตร หรือพระมหากัสสปะ เป็นต้น) ตลอดจนโดยนักคิดในพุทธศาสนาในยุคต่อ ๆ มา คำถามนี้ไม่อาจตอบได้โดยไม่ต้องผ่านการตีความว่าการตรัสรู้แปลว่าอะไร ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ในทางพุทธศาสนา ผู้แปลจะไม่เข้าไปเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ นอกจากจะ

ขอตั้งข้อสังเกตว่า ข้อความที่บรรยายการพิจารณาปัจจุสมุปบาทของพระพุทธองค์ และที่บรรยายความท้อพระทัยของพระองค์ หลังจากทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาทตลอดคืนหลังวันตรัสรู้ อาจช่วยไขปริศนาข้างต้นได้ในระดับหนึ่ง

พระพุทธวจนะที่แปลมานี้บอกเราว่า สิ่งที่ได้ตรัสรู้คือ ปัจจุสมุปบาท และเนื่องจากปัจจุสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้งยากที่คนทั่วไปซึ่งมีชีวิตหมกมุ่นและเวียนว่ายอยู่ในอาลัย(กามคุณ) จะเข้าใจตามได้ ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจด้วยตรรกะ (ซึ่งน่าจะหมายถึงการคิดตรึกตรองเอาตามเหตุผลที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า reasoning) จึงทรงท้อพระทัย ไม่คิดจะเผยแพร่สิ่งที่ทรงรู้แจ้งมานั้นแก่สาธารณชน

การจะตีความว่า ความรู้ที่พระพุทธองค์ได้มาโดยกระบวนการทางจิตและปัญญาที่เรียกว่าการตรัสรู้นั้น เป็นความรู้ที่สมบูรณ์สำเร็จรูปมาแล้วหรือว่าเป็นความรู้ในหลักการสำคัญ ๆ บางอย่าง(ที่อาจ

เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า key concepts) ที่เปิดทางให้หารายละเอียด หรือตัวอย่างมาอธิบายหรือต่อเติมได้ตามยุคสมัย และปัจจัยแวดล้อม ย่อมขึ้นอยู่กับ การตีความ ปัจจุสมุปบาทนี้เอง!

ในที่อื่น ๆ บางแห่งในพระไตรปิฎก พระบรมศาสดาได้ตรัสเอาไว้ว่า “ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา” นี่คือความสำคัญของหลักคำสอนเรื่องปัจจุสมุปบาทที่อาจถือว่าเป็นหัวใจของพุทธธรรม ก็คงจะไม่ผิด

๓

เรื่องที่สองคือเรื่องปฐมเทศนาที่ชื่อ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรนี้ต้องถือว่ามีความสำคัญด้วยเหตุผลอย่างน้อยสองประการคือ (๑) ในทางประวัติศาสตร์ พระสูตรนี้ถือเป็น “ปฐมเทศนา” โดยพิจารณาจากประเด็นด้านลำดับเวลาในการเผยแพร่พุทธศาสนา อาจมีคำถามสำหรับคนที่ช่างคิดและช่างสงสัยว่า อะไรคือเหตุผลที่ทรง “เลือก” ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาครั้งแรกของพระองค์ แน่นอนว่า ความเหมาะสมแก่ผู้ฟังคือเหล่าพระปัญจวัคคีย์ ซึ่งคุ้นเคยกับลัทธิการทรมานตนที่เนื้อหาส่วนหนึ่งของพระสูตรนั้นกล่าวถึงคือเหตุผลประการหนึ่งในการที่ทรงเลือกพระสูตรนี้ แต่หากไม่ทรงมีเพียงเหตุผลนี้ อะไรจะเป็นเหตุผลข้ออื่น ๆ ที่ทำให้ทรงเลือกเช่นนั้น แทนที่จะเลือกพระสูตรอื่น เช่น อนัตตลักขณสูตร เป็นต้น ประวัติศาสตร์จำด้วยการเลือกปฐมเทศนานี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาค้นหาคำตอบ

(๒) ในทางนৈอธรรม พระสูตรนี้ถือว่าสำคัญเพราะเป็นการประกาศจุดยืนทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ทรงเริ่มต้นด้วยการระบุว่า หลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิที่เห็นความสุขในทางกามเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีชีวิตและใช้ชีวิต มีแนวคิดทางปรัชญาประเภทหนึ่งเกิดขึ้นในโลก(ในทางตะวันตกเคยเกิดมาตั้งแต่สมัยกรีกมาแล้ว ส่วนในทางตะวันออก แนวคิดทำนองนี้เป็นลัทธิร่วมสมัยของพระพุทธองค์ในประเทศอินเดีย ลัทธิหนึ่งที่เรียกชื่อกันว่าลัทธิจารวาก)โดยที่แนวคิดนี้จะสอนว่า ความสุขทางประสาทสัมผัสนั่นเองคือเป้าหมายสูงสุดของการใช้ชีวิต ปัจจุบันเราอยู่ในสังคมโลกที่ใช้ระบบการเมืองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยว่าไปแล้วรากฐานทางปรัชญาของลัทธิประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือ แนวคิดแบบประโยชน์นิยม ซึ่งเป็นปรัชญาสุขนิยมชนิดหนึ่ง สังคมประชาธิปไตยก็คือสังคมที่ใช้ “ประโยชน์ของคนหมู่มาก” ในการตัดสินใจขัดแย้ง หรือดำเนินนโยบายของรัฐ ประโยชน์นั้นก็หาใช่อะไร หากแต่คือความสุขทางประสาทสัมผัสนั่นเอง การมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งกามคุณคือวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในโลกนี้ วิถีชีวิตเช่นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากพระสูตรว่าไม่ใช่วิถีชีวิตในอุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนา

อีกลัทธิหนึ่งที่พระสูตรได้วิจารณ์ไว้และกล่าวว่าจริยศาสตร์ในพุทธศาสนามีได้มีลักษณะเช่นนั้น คือลัทธิการทรมานตน (ซึ่งครั้งหนึ่งก่อนหน้าที่จะตรัสรู้ พระองค์ได้เคยทดลองปฏิบัติมาแล้ว... ดูฉบับหน้า) ลัทธิการทรมานตนเองนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่ากายคือเรือนจำที่พันธนาการจิตใจ(หรือวิญญาณ) เอาไว้ วิธีผูกใจให้ติดอยู่ในเรือนจำคือกายอาจทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่งที่ธรรมชาติเลือกกระทำก็คือให้รู้สึกเพลิดเพลินด้วยความสุขที่เกิดขึ้นจาก

การใช้กายตนคือกาย(ตา หู จมูก ลิ้น และกาย) สัมผัสสิ่งที่น่ารื่นรมย์ยินดี เมื่อกายคือสุขจึงวิญญาน การจะหลุดพ้นไปจากพันธนาการทางจิตหรือวิญญาณได้ จึงได้แก่วิธีอันตรงไปตรงมาที่สุดคือทรมานกาย

ศาสนาไชนะ (หรือที่คนไทยเรานิยมเรียกว่าศาสนาเซน) ซึ่งเป็นศาสนาเจ้าของลัทธิการทรมานตนลัทธิหนึ่งเชื่อว่าการทรมานกายนั้นเป็นวิธีเผือกเลิสดันหาออกไปจากจิตใจ คำว่าไชนะหรือซินะซึ่งเป็นคุณศัพท์อันเป็นที่มาของชื่อศาสนานี้มีความหมายว่า “ผู้ชนะ” ซึ่งในที่นี้คือชนะกายของตนเอง ชีวิตมนุษย์ส่วนที่เป็นกายนั้น ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกฎทางชีววิทยา(ที่พุทธศาสนาเรียกว่าพินนิยาม) กฎเหล่านี้จะบังคับให้เรากระทำหรือแสดงพฤติกรรมตามที่มันต้องการ เช่นบังคับให้เราต้องหาอาหารใส่ปากเมื่อหิว หรือบังคับให้วัยรุ่นหนุ่มสาวสนใจการแต่งตัวเมื่อถึงวัยที่จะสามารถสืบต่อเผ่าพันธุ์ได้แล้ว เป็นต้น ศาสนาไชนะถือว่ากายคือที่มาของความเลวร้าย การเอาชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตมนุษย์คือการเอาชนะตนเองและ “ตนเอง” ในที่นี้ก็หาใช่อะไร หากแต่คือคุณหรือเรือนจำของชีวิตที่เรียกว่า “ร่างกาย” นี้เอง

การที่พุทธศาสนาประกาศจุดยืนทางจริยศาสตร์ว่า แนวทางการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาจะไม่ใช้วิธีทรมานกายต้องถือได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างยิ่ง ประการแรกแม้ว่าพุทธศาสนาจะสอนให้พิจารณาว่ากายนี้เป็นของไม่งาม แต่น้ำหนักของการสอนก็อยู่ในระดับหรือขอบเขตที่ให้พิจารณาตามความเป็นจริง ร่างกายนั้นพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งปฏิถัมภ์แต่พุทธศาสนาก็ไม่สอนให้เรารังเกียจหรือมีความเห็นร้ายแรงไปถึงขนาดว่ากายนี้คือศัตรูของชีวิต นักบวชอินเดียบางพวกโกรธแค้นอวัยวะบางอย่าง

เช่นอวัยวะเพศเพราะเข้าใจว่าอวัยวะพวกนี้คืออุปกรณ์หรือเครื่องมือของกิเลส บางพวกถึงกับทำร้ายหรือทุบตีอวัยวะเหล่านี้ด้วยความเกลียดชังก็มี(นินยาของลีโอ ตอลสตอยเรื่องหนึ่งก็กล่าวถึงความรู้สึกของนักบวชในศาสนาคริสต์ท่านหนึ่งที่มีต่อกายของตนในทำนองเดียวกันนี้) ในทางจิตวิทยานั้น ความรู้สึกเกลียดชังร่างกายของตนถือเป็นปรากฏการณ์ที่น่าศึกษา (เช่นเดียวกับพฤติกรรมหลงใหลในร่างกายของตนชนิดเกินไปมาจากความรู้สึกของคนปกติทั่วไป) พุทธศาสนามีจุดยืนที่แน่ชัดว่าจะมองกายอย่างเป็นกลาง... ไม่หลงใหล ไม่เกลียดชัง กายนั้นมีทั้งโทษและประโยชน์ ลัทธิเสพสุขทางประสาทสัมผัสเห็นแต่แง่ดีของกาย ส่วนลัทธิทรมานกายก็เห็นแต่แง่ที่เป็นโทษของกาย การที่พระพุทธองค์ทรงเลิกทรมานกายหลังจากที่ทรงทดลองปฏิบัติอย่างถึงที่สุดแล้ว ก็เพราะทรงประจักษ์ความจริง(ซึ่งเป็นผลจากการทดลองเหมือนกับที่นักวิทยาศาสตร์ทดลองบางสิ่งบางอย่างเพื่อดูผลที่จะเกิด ผลนี้คือข้อเท็จจริง ไม่ใช่การคาดคะเน) ที่ว่ากายที่อ่อนแอจะส่งผลให้ปฏิบัติการทางจิตหรือวิญญาณด้วยประสิทธิภาพไปได้ด้วยตรงกันข้าม กายที่แจ่มใสแข็งแรงด้วยพลานามัยจะเป็นพื้นฐานที่ดีของจิต เมื่อตรัสรู้และประกาศธรรมแล้ว บางครั้งจะไม่ทรงแสดงธรรมแก่คนที่กำลังหิว ทรงจัดแจงให้คนผู้นั้นบริโภคอาหารจนอิ่มหน้าเสียก่อนจึงแสดงธรรม นั่นเป็นเพราะทรงทราบดีว่ากายที่หิวโหยอ่อนแอจะไม่เอื้อให้จิตรับรู้พระธรรมได้ไม่ว่าผู้แสดงธรรมนั้นจะมีความสามารถเลอเลิศสักปานใดก็ตาม!

ด้วยจุดยืนตามที่กล่าวมานี้ พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญแก่การรักษาคุณภาพระหว่างจิตและกาย และเราจะเห็นการปฏิบัติตามแนวความคิดนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในพุทธศาสนาบางนิกาย เช่น พุทธศาสนาวัณนิกายเซน เป็นต้น

เนื้อหาตอนถัดมาของธัมมจักกัปป-
วัตตสูตรกล่าวถึง อริยสัจสี่ ซึ่งในแง่หนึ่ง
ก็คือปฏิจลสมุปบาทในอีกรูปแบบหนึ่ง
นั่นเอง ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับหลักธรรม
เรื่องอริยสัจสี่ของพุทธศาสนาก็คือการประ-
ภาคว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ สมัยหนึ่งนักปรัชญา
เยอรมันจำนวนหนึ่งเช่น ไซเปนฮาว นิตเช่
หรือแม้แต่เฮเกลได้เสนอความคิดเป็นทำนอง
ว่าชีวิตนี้คือความดิ้นรนไปข้างหน้าอย่าง
มีติดขัด เชื่อกันว่าปรัชญาอินเดีย (โดยเฉพาะ
อย่างฮินดูนิยัต) คือแรงบันดาลใจสำคัญ
ของปรัชญาเยอรมันสกุลนี้ ไซเปนฮาวนั้น
เป็นที่รู้จักกันดีในโลกปรัชญาในฐานะผู้นำ
เสนอแนวคิดว่าด้วยความทุกข์ของชีวิต มี
ผู้ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องทุกข์ใน
ปรัชญาของไซเปนฮาวกับในพุทธปรัชญา
แล้วสรุปว่า ในขณะที่ไซเปนฮาวค่อนข้าง
มั่นใจว่าทุกข์เป็นภาวะนิรันดร์ที่เราไม่มีทาง
เอาชนะ พุทธปรัชญกลับเห็นไปอีกทาง
คือเห็นว่า แม้ว่าทุกข์จะเป็นสิ่งที่หนียาก
ลึกอยู่ในชีวิตของเรา แต่ทุกข์นั้นเมื่อกล่าว
อย่างถึงที่สุดแล้วก็เป็นสิ่งอยู่ในวิสัยอันมนุษย์
จะสามารถเอาชนะได้ การที่พระบรมศาสดา
ตัดสินใจที่จะรับคำอาราธนาของสัทม-
พรหมในการประกาศศาสนานั้น ก็เพราะ
ทรงมั่นใจว่าทุกข์เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถ
เอาชนะได้นั่นเอง ทั้งยังทรงแน่ใจเต็มที่ว่า
พระองค์เองคือมนุษย์คนแรก (ในพุทธกัปป
นี้) ที่สามารถเอาชนะทุกข์ในชีวิตได้แล้ว
อย่างสิ้นเชิง

ชาวต่างประเทศที่มีโอกาสศึกษา
พุทธศาสนามักจะสนใจคำสอนเรื่องทุกข์
เป็นพิเศษ แนวคิดเรื่องทุกข์นี้อาจชวนให้
ตีความเข้าใจเขวจนผิดไปจากพระประสงค์
ของพระพุทธองค์ได้ และเหตุการณ์ความ
เข้าใจผิดทำนองนี้ก็เคยเกิดมีมาแล้วแม้ใน
สมัยที่พระองค์ยังทรงมีชีวิตอยู่ด้วยซ้ำ (ดัง
มีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎกว่าคราวหนึ่งพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงเทศนาเรื่องความไม่น่า
รื่นรมย์ของชีวิต พระภิกษุที่ฟังพระธรรม
เทศนานั้นจำนวนหนึ่งพากันฆ่าตัวตายเพราะ

บังเกิดความซาบซึ้งอย่างรุนแรงต่อสิ่งที่ทรง
แสดงในบทเทศนานั้น พระบรมศาสดา
ทรงทราบเรื่องราวการฆ่าตัวตายนั้ก็มีพุทธ
ตำราสว่เป็นการแปลความสิ่งที่ทรงแสดง
คลาดเคลื่อนไป) ทุกข์ในพระสูตรที่ทรงแสดง
แก่พระปัญจวัคคีย์นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลพึง
พิจารณาตามความเป็นจริง การที่ทรงเริ่มต้น
ที่ความทุกข์เป็นการเริ่มต้นจากจุดคือการ
สอนให้เรายอมรับความจริงเสียก่อน
เหมือนคนป่วยที่จะได้รับการรักษาจากแพทย์
แรกทีเดียวคนไข้จำเป็นต้องยอมรับความจริง
เสียก่อนว่าตนเองกำลังป่วย หากไม่เริ่มต้น
ที่ตรงนี้ การรักษาโรคและการหายจากโรค
ซึ่งจะเป็นผลตามมาจากการรักษา นั้นย่อม
จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลย

๔

เรื่องต่อมาที่ผู้แปลอยากจะตั้งข้อ
สังเกตไว้ก็คือ อนัตตลักขณสูตร ซึ่งเป็น
ทศยเทศนาที่ทรงแสดงโปรดพระปัญจวัคคีย์
พระสูตรนี้มีเนื้อหาค่อนข้างเป็นเอกภาพ
และมีประเด็นที่ทรงต้องการนำเสนอไม่หลาก
หลายและซับซ้อนเหมือนธัมมจักกัปป-
วัตตสูตร หัวใจของอนัตตลักขณสูตรคือ
การแสดงว่าขันห้าที่ประกอบกันขึ้นเป็น
คนเรานี้ไม่ใช่ “ตัวตน” คำว่าตัวตนนี้ภาษา
บาลีอันเป็นภาษาต้นฉบับที่ใช้อยู่ที่กพระ
ไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทใช้คำสำหรับเรียก
ว่า “อตฺตา” ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ
ว่า “self” บ้าง “soul” บ้าง ความหมาย
ของตัวตนหรืออัตตานั้นมีผู้เสนอว่าต้องดูจาก
ความหมายที่ปรัชญาหรือศาสนาของอินเดีย
ร่วมสมัยกับพุทธศาสนาซึ่งสอนเรื่องตัวตน
นี้ได้ให้คำนิยามหรือคำอธิบายไว้ ศาสนา
ฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์สอนเรื่อง “อาต-
มัน” ซึ่งเชื่อกันว่ามีความหมายตรงกับอตฺตา
ในภาษาบาลี (คำว่าอาตมันเขียนในรูปสันส-
กฤต) จะอย่างไรก็ตามผู้แปลคิดว่าคำเฉพาะ
หรือคำสำคัญที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น
จำนวนมากสามารถหาหนิยามหรือความหมาย

จากข้อความที่แวดล้อมคำเหล่านั้นอยู่
นั้นแหละ ไม่ต้องไปหาจากที่ไหนเลย และ
การหาความหมายของคำจากข้อความแวด
ล้อมนี้ผู้แปลคิดว่าก่อให้เกิดอันตรายทาง
ความเข้าใจน้อยที่สุด จริงอยู่ที่คำว่าอตฺตา
อาจมีศาสนาหรือปรัชญาอินเดียโบราณ
บางสำนักใช้กันอยู่ แต่ก็ไม่มีหลักประกัน
ใด ๆ ที่จะยืนยันว่า เมื่อคำว่าอตฺตานี้มา
ปรากฏในพระธรรมเทศนาของพระพุทธ
องค์ คำนี้จะยังคงใช้ในความหมายเดียวกัน
นั้น และที่ควรจะต้องสังเกตกันเป็นพิเศษ
ที่นี้ ก็คือในพระไตรปิฎกนั้นเองที่เรา
จะพบว่า พระพุทธองค์มักนำเอาคำที่มีใช้
ในศาสนาอื่นเช่น คำว่าพราหมณ์ ตบะ
การลอบบาป เวท เป็นต้นมาใช้โดยตรง
ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือแม้แต่กลับ
ความหมายของคำพวกนี้เสียใหม่ชนิดตรง
กันข้ามกับที่เคยเข้าใจกันมาแต่ก่อนก็มี
ดังนั้นการอ่านคำสำคัญที่ปรากฏในพระไตร-
ปิฎกแล้วหาความหมายของคำเหล่านั้น (หา
ความหมายไม่ใช่การแปล สองเรื่องนี้เป็น
คนละเรื่องกัน) จากข้อความแวดล้อมจึงดูจะ
เป็นวิธีที่ปลอดภัยที่สุด การหาความหมาย
จากแหล่งอื่นอาจก่อให้เกิดความเข้าใจคลาด
เคลื่อน หรือแม้แต่ความเข้าใจชนิดที่เลย
เถิดกันไปไกลใหญ่ก็อาจเป็นได้

อะไรคือความหมายของอนัตตา
หรือภาวะที่ไม่ใช่ตัวตน คำตอบชัดเจนอยู่
แล้วอย่างไม่มีทางสงสัยได้เลย อนัตตา คือ
ภาวะที่อยู่เหนือการบัญชาว่าจงเป็นอย่างนี้
หรือจงอย่าได้เป็นอย่างนี้ เมื่ออนัตตามี
ความหมายเช่นนี้ เราอาจอนุมานต่อไป
ได้ว่า อตฺตา คือความเป็นตัวตนก็ว่าจะ
หมายถึงภาวะที่สามารถบงการหรือบัญชา
ให้เป็นไปตามที่ต้องการนั่นเอง จะเห็น
ว่าความหมายของอตฺตาชนิดนี้ไม่ปรากฏ
ว่ามีหรือสอนกันในศาสนาอื่น แม้ศาสนา
ฮินดูที่สอนเรื่องอาตมันก็สอนไปในทางที่ว่า
อาตมันคือแก่นอันเป็นอมตะของชีวิต ไม่
ได้สอนไปในทางที่ว่า อาตมันคือสิ่งที่เรา

สามารถบงการหรือสั่งว่าจงเป็นอย่างนี้
อย่างนั้นแต่ประการใด

เรื่องต่อมาที่ผู้แปลคิดว่าสำคัญคือ
การตีความเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์
ในการที่ทรงแสดงธรรมในแต่ละครั้ง ความ
เข้าใจว่า อะไรคือเจตนารมณ์หรือเป้าหมาย
หลักในการที่ตรัสเรื่องนั้น ๆ ออกไป จะมี
ส่วนอย่างมากในการทำ ความเข้าใจ “พระ
สูตร” หรือ “ธรรมเทศนา” นั้น ๆ ทั้งหมด
และเป็นความเข้าใจชนิดตรงเข้าหาแก่น
โดยไม่ติดอยู่แต่เพียงที่เปลือกหรือกระพี้
หรือรายละเอียดปลีกย่อยที่ระดับพระสูตร
หรือธรรมเทศนานั้น ๆ อยู่ เจตนารมณ์นั้น
จะหาได้จากที่ไหน? ก็หาได้จากข้อความ
ทั้งหมดที่ประกอบกันเข้าเป็นพระสูตรหรือ
ธรรมเทศนานั้น ๆ นั่นเอง ไม่ต้องไปดูจาก
ที่ไหนเลย

เจตนารมณ์ของอนัตตลักษณะสูตร
อาจขึ้นอยู่กับการศึกษาของผู้คนที่อาจ
มีหลากหลายมากกว่าหนึ่ง จะอย่างไรก็ตาม
ผู้แปลคิดว่า หากจะตั้งคำถามกันง่าย ๆ ชนิด
ตรงไปตรงมาว่าทรงพูดเรื่องขันธห้าเป็น
อนัตตาทำไม คำตอบก็อาจจะออกมาง่าย ๆ
และตรงไปตรงมาตามที่ปรากฏในอนัตต-
ลักษณะสูตรนั่นเองว่า... เพื่อให้เราคลาย
ความยึดมั่นถือมั่นในขันธห้าว่า เป็นของ
เรา เป็นตัวเรา หรือว่าเป็นอัตตา หรือตน
ของเรา

เมื่อพิจารณาจากมุมนี้ คำสอนเรื่อง
อนัตตาในพระสูตรนี้จึงไม่ใช่จุดหมายสุด
ท้าย หรือที่ฝรั่งเรียกว่า “end” หากแต่
เป็นคำสอนที่ทรงใช้เป็นสื่อหรือพาไปหา
เป้าหมายบางประการ ซึ่งในที่นี้คือความ
เบื่อหน่ายคลายกำหนดในขันธทั้งห้า นั่นเอง
คำสอนเรื่องอนัตตาในพระสูตรนี้จึงดูจะ
เป็นสิ่งที่ฝรั่งเรียกว่า “means” นิยายเซน
มักเล่าในทานเรื่อง “นิ้วชี้กับดวงจันทร์” เพื่อ
เตือนสติกันและกันในหมู่สหายธรรมว่า
เมื่อเพื่อนชี้ให้เราชมจันทร์เพ็ญ สิ่งที่เรา
ควรสนใจคือดวงจันทร์เพ็ญอันสวยงามนั้น

ไม่ใช่นิ้วมือของเพื่อน ยิ่งความสนใจใน
นิ้วมือนั้นลงไปถึงขนาดมีการวิจัยหรือ
ถกเถียงกันในเรื่องปรัชญาหรือในเชิงอะไร
ก็ตาม แต่ที่แม้จะให้ความรู้หรือความ
คิดอ่านอันวิจิตรพิสดารแก่เราแต่ก็ยังคง
เป็นแค่ความรู้เรื่องนิ้วที่ไม่เกี่ยวกับการ
แหงนหน้าชมดวงจันทร์ตามเจตนารมณ์
ของผู้ที่ชี้ดวงจันทร์นั้นให้เราดู ความ
สนใจชนิดนี้ก็เป็นได้แต่ความน่าขบขันใน
ทัศนะของเซนเท่านั้นเอง!

ซึ่งผู้แปลยกเรื่องนี้มาพูดก็เพราะ
สังเกตเห็นว่า คนจำนวนไม่น้อย(ซึ่งบาง
คน ก็ถือว่าตนเป็นนักวิชาการทางด้าน
พุทธ-ธรรม) อ่านอนัตตลักษณะสูตรแล้ว
สนใจความเป็นอนัตตาของขันธห้า
มากกว่าการ ที่ทรงสอนให้เบื่อหน่าย
คลายกำหนดในขันธห้า นั้น พระเถระใน
บ้านเราที่แสดงตนชัดเจนว่าสนใจประเด็น
หลังมากกว่าประ-เด็นแรก ดูจะได้แก่ท่าน
พุทธทาสภิกขุ ผู้ที่สนใจคำสอนเรื่อง
อนัตตานั้นเองก็มักไม่จำกัดความสนใจลง
ภายในกรอบของข้อความ ที่มีอยู่ในพระ
สูตรที่ยืนยันเพียงว่า “ขันธห้า ไม่ใช่ตัวตน”
หากแต่จะจินตนาการไปไกลถึงขนาด
สงสัยหรือตั้งคำถามว่า “ถ้าขันธห้าไม่ใช่
ตัวตน แล้วอะไรจะเป็นตัวตน ของ
คนเรา” ผู้แปลเคยอ่านหนังสือต่าง-
ประเทศที่เขียนโดยนักวิชาการด้านพุทธ-
ศาสนาบางคน(ซึ่งไม่ใช่พระบวชเพราะไม่มี
ความจำเป็น) แล้วพบความพยายามใน
ทำนองเดียวกับการพยายามวิจัยเรื่องนิ้วชี้
ที่ชี้ดวงจันทร์ข้างต้น หนังสือจำพวกนี้บาง
เล่มเสนอความคิดว่า “การที่ตรัสว่าขันธห้า
ไม่ใช่ตัวตนไม่ได้แปลว่าไม่มีตัวตน ตัวตน
นั้นอาจจะมิใช่ แต่มีอยู่ในรูปอื่นที่ไม่ใช่
ขันธห้า” และเพื่อให้ข้อสันนิษฐานนั้นมี
หลักฐานรองรับ ผู้แต่งหนังสือ(ซึ่งเป็น
ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์)ก็จะชักตัวอย่างข้อความ
อื่นๆ ในบางที่บางแห่งในพระไตรปิฎกมา
สนับสนุน เช่นข้อความจาก “อิตตวัคค์
ธรรมบท” หรือ พระพุทธวจนะที่ตรัสแก่

พวกภิกษุที่อาศัยที่เพ็ญตามหาหนิงเวสียา
คนหนึ่งซึ่งโมฆของสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม
ไปว่า “พวกเธอควรแสวงหาหนิงเวสียาหรือว่า
ตัวตน(อัตตา) กันดี?” เป็นต้น แม้ในบ้าน
เราเองก็มีสำนักพุทธศาสนาอย่างน้อยสำนัก
หนึ่งที่ได้ตั้งคำถามทำนองเดียวกับนักวิชาการ
ต่างประเทศนี้ และผลของคำถามนั้นก็ชวน
ให้ประหลาดใจเหมือนกันว่ามักจบลงด้วย
ความคิดหรือข้อสรุปที่ว่า หลักธรรมเรื่อง
อนัตตาไม่ขัดกับการที่เราจะเชื่อว่ามิตัวตน
หรืออัตตาในรูปอื่นที่ไม่ใช่ขันธห้า หรือไม่
ในจำนวนผู้ที่คิดในทำนองนี้บางคนก็ค่อนข้าง
มีความเห็นดังไปในทางที่เชื่อมั่นการวิเคราะห์
คัมภีร์ของตนเองก็อาจถึงขนาดพูดว่า
อนัตตลักษณะสูตรนั้นแหละที่พระพุทธองค์
ทรงแสดงเพื่อ “แนะทางอ้อม” ว่า อัตตา
ที่แท้คืออะไร และอัตตาที่ว่่านั้นเราจะไป
แสวงหาได้จากที่ใด และโดยกระบวนการ
เช่นไร

คำสอนเรื่องอนัตตาก็ก่อให้เกิดความ
เห็นแย้งกันในหมู่ชาวพุทธโดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งคือชาวพุทธประเภทนักวิชาการที่อ่าน
บาลีออกและมีโอกาส(ซึ่งอาจได้มาโดย
อาชีพหรือไม่ก็ตาม) ศึกษาคัมภีร์บาลี
จำนวนมาก ความขัดแย้งนั้นคือ หลัก
อนัตตาสอนแล้ว ขันธห้าไม่ใช่ตัวตน แต่
มีตัวตนอื่นนอกออกไปจากขันธห้าหรือไม่
บางฝ่ายคิดว่า มี ในขณะที่บางฝ่ายคิดว่า
ไม่มี

ในทางตรรกวิทยานั้น มีกฎอยู่ข้อ
หนึ่งที่ผู้แปลคิดว่า น่าจะเป็นกฎที่ใคร ๆ
ก็น่าจะยอมรับได้แม้ว่าคนผู้นั้นจะเป็นผู้
รังเกียจ หรือมีทัศนคติไม่ค่อยดีนักต่อวิชา
ตรรกวิทยาก็ตาม กฎที่ว่านี้คือ การไม่อ้าง
หรือสรุปอะไรเกินข้อมูลที่มีอยู่ หลักอนัตตา
กล่าวว่า “ขันธห้าไม่ใช่ตัวตน” นี่คือการความ
หลักที่เราจะต้องยึดเอาไว้ให้มั่นคง การ
พูดว่าขันธห้าไม่ใช่ตัวตนไม่มีส่วนใด ๆ
ในการสนับสนุนว่ามีอัตตาในรูปอื่นนอก
ไปจากขันธห้า ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีส่วน

ใด ๆ ในการปฏิเสธว่า ไม่มีอัตตาในรูป
แบบอื่นที่นอกเหนือไปจากขั้นทั้งห้านี้
เพราะฉะนั้น ผู้ที่ถกเถียงกันด้วยเรื่องนี้
และต่างก็มีมติเห็นแย้งกันออกไปเป็นสอง
ฝ่าย ทั้งฝ่ายที่ยืนยันว่า “มีอัตตา” และฝ่าย
ที่ปฏิเสธว่า “ไม่มีอัตตา” จึงสมควรได้รับ
การพิจารณาว่าเป็นผู้ที่สรุปความคิดเห็น
ของตนเกินไปกว่าข้อมูลที่มีอยู่ด้วยกัน
ทั้งสิ้น! ข้อสรุปที่ตรงต่ออันตลิลขณสูตร
ชนิดไม่เกินและไม่ขาดเลยมีอยู่ว่า... ขั้น
ทั้งห้าไม่ใช่ตัวตน หรืออัตตาของเรา เท่านั้น
เอง

๕

สำหรับพระสูตรสุดท้ายของบทแปล
นี้อันได้แก่อาทิตตปริยายสูตรนั้นคู่จะเป็น
เนื้อความที่ขยายออกมาจากบางส่วนของ
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั่นเอง มีข้อสังเกต
ด้านกลวิธีการแสดงธรรมครั้งนี้ของพระพุทธ
องค์คือ ทรงเลือกวิธีที่จะแสดงให้เห็นว่า
โลกและชีวิต(ที่ทรงใช้คำเรียกในภาษาบาลี
ว่า “สพฺพ” ซึ่งในที่นี้ผู้แปลได้แปลว่า “สรรพ
สิ่ง”) เป็นสิ่งที่เราไม่ควรยึดมั่นถือมั่นโดย
อาศัยประสบการณ์ในชีวิตที่ผู้ฟังคุ้นเคยเป็น
อย่างดีมาก่อนเป็นอุบายวิธีพระภิกษุจำนวน
พันรูปนั้นก่อนจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ
เคยถือพรตเป็นนักบวชประเภทหนึ่งที่เรียก

กันว่า “ชฎิล” (แปลตามศัพท์ว่าผู้สวมชฎา)
สิ่งที่ชฎิลเหล่านี้ต้องกระทำอยู่ทุกวันใน
ฐานะกัจจัตยาก็คือการบูชาไฟ(ซึ่งแตกแขนง
หรือคลี่คลายมาจากลัทธิบูชาสุริยเทพ
อันเป็นเทพประจำกองไฟใหญ่คือดวง
อาทิตย์) “ความร้อนจากเปลวไฟ” จึงเป็น
จินตภาพที่พระภิกษุอุทิศชฎิลเหล่านี้
คุ้นเคยที่สุด และแจ่มจ้าในความนึกคิด
เวลาจินตนาการเห็นที่สุด ทรงนำเอา
จินตภาพหรือประสบการณ์เดิมนั้นมา
เป็นแนวทางในการเดินเรื่อง โดยทรง
แสดงว่า โลกและชีวิตนี้เป็นของร้อนหรือ
ลูกไฟลงโชติช่วงอยู่ตลอดเวลา เพราะ
อำนาจกองไฟคือราคะ โทสะ และโมหะ
ตลอดจนความเกิด ความแก่ ความตาย
และความบีบคั้นทุกข์โศกในรูปลักษณะต่าง ๆ

มีข้อที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่า ในพระ
สูตรนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคู่ความสัมพันธ์
จำนวนหกคู่ เช่น ตัวกับรูป หูกับเสียง
เป็นต้น แล้วทรงอธิบายต่อว่าทั้งสองด้าน
ของคู่ความสัมพันธ์นั้นล้วนแล้วแต่เป็นของ
ร้อนเสมอเหมือนกัน โลกนั้นคืออารมณ์
(object) ของการรับรู้ของมนุษย์ มนุษย์ใน
สถานการณ์นี้คือผู้รับรู้อารมณ์ (subject)
เป็นธรรมชาติที่อารมณ์และอายตนะจะต้อง
กระทบกันแล้วแปรสภาพให้เกิดการรับรู้

ซึ่งอาจจะพัฒนาต่อไปหรือไม่ก็ได้ที่จะกลายเป็น
เป็นความทุกข์ในชีวิต

พระสูตรนี้จึงจะเน้นความเข้าใจ
พุทธธรรมเชิงปฏิบัติโดยการสอนให้ระมัด
ระวังเมื่ออารมณ์กับอายตนะกระทบกันโดย
การมีสติ ไม่เช่นนั้น ชีวิตของเราที่คุ้น
อยู่ด้วยไฟคือราคะ โทสะ และโมหะเป็นต้น
อยู่แล้วก็อาจจะถูกไหมกระพือจนลูกไฟลง
เร่าร้อนด้วยอารมณ์ที่มากระทบนั้น ซึ่ง
พระพุทธองค์ก็ทรงยอมรับไว้ในพระสูตรนี้
ว่าเป็นของร้อนพอ ๆ กับอายตนะนั้นแหละ

การที่ตรัสว่าโลกภายนอกเป็นของ
ร้อนนี้ อาจก่อให้เกิดคำถามสำคัญประการ
หนึ่งตามมาคือ จริง ๆ แล้วพุทธปรัชญา
ยอมรับว่าโลกนั้นเป็นสิ่งที่ปราศจากค่าทาง
จริยธรรมหรือไม่ คัมภีร์สายอภิธรรมที่เขียน
และพัฒนาขึ้นในยุคหลังมีแนวโน้มที่จะ
ยอมรับว่าโลกเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์จากค่าทาง
จริยธรรม(คือเป็นอภิปากดธรรม) หากคิด
ตามแนวอภิธรรม โลกมิได้ร้อนเลย แต่
เราต่างหากที่ร้อน ร้อนเพราะคาดหวังว่า
โลกน่าจะเป็นอย่างนั้น อย่างนั้น ทศณะแนว
อภิธรรมนี้จะแย้งกับสิ่งที่ปรากฏในอาทิตต-
ปริยายสูตรหรือไม่ ขอฝากให้ผู้รู้ช่วยกัน
ขบคิดด้วย